

Ο ΚΥΚΛΙΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΘΥΜΩΝΙΑΣ

Κων/νος Βλαστάρης - Κων/νος Λόβουλος
Henryk Skolimowski

Ο κυκλικός αρχαίος πύργος της Θυμωνιάς είναι ένα επιβλητικό μνημείο του νησιού μας που βρίσκεται τόσο κοντά μας, μα και τόσο μακριά μας, όσον αφορά τις γνώσεις μας γι' αυτό. Η σύνθεση στοιχείων των υπαρχόντων επιστημονικών ερευνών, παλαιοτέρων και σύγχρονων περιγραφών, αποτελεί μια προσπάθεια αποσαφήνισης του ρόλου του και κινητοποίησης για περαιτέρω έρευνα.

Οι έρευνες που αφορούν τους πύργους των νησιών του Αιγαίου αλλά κι αυτών της ηπειρωτικής χώρας εστιάζονται σε δύο κυρίως ερωτήματα: πότε χτίστηκαν και ποιο σκοπό εξυπηρετούσαν. Αποτελούν δε μια ιδιαίτερη αρχαιολογική κατηγορία με το δικό της ξεχωριστό νόημα. Η μελέτη τους καθιστά φανερό ότι οι εγκαταστάσεις των πύργων και των αυλών τους, όπως είναι γνωστές προπαντός από τα νησιά, παρουσιάζουν ένα πολύ χαρακτηριστικό και ιδιόρρυθμο τρόπο κατασκευής, χώρος εξάπλωσης του οποίου σημειώνεται το Αιγαίο και οι συνορεύουσες περιοχές.

Στη Θάσο –σύμφωνα με την έκδοση της Βρετανικής Σχολής του 1986– οι γνωστοί πύργοι ξεπερνούν τους 30 (31 και 5 σχετικά κτίσματα), τετράγωνοι οι περισσότεροι, αλλά και 7 κυκλικοί. Νεότερη έρευνα του αρχαιολόγου της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Antony Kozelj, που παρουσιάστηκε στο Lowen του Βελγίου στο Επιστημονικό Κογκρέσο Asmosia II, τον Οκτώβριο του 1990, ανεβάζει τον αριθμό στους 175 και στη συνέχεια της σήμερα, στους 360 πύργους. Και οι δύο έρευνες συμφωνούν πως ο μεγαλύτερος απ' αυτούς είναι ο αρχαίος κυκλικός πύργος της Θυμωνιάς, όπως σημειώνεται και στον Οδηγό της Θάσου, της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής (έκδ. 1989): «Στη Θυμωνιά βρίσκεται ο μεγαλύτερος αρχαίος πύργος της Θάσου».

Ο κυκλικός πύργος της Θυμωνιάς βρίσκεται στη νοτιοανατολική ακτή του νησιού, περίπου 1 χλμ. από τη θέση Σκίδια και κοντά στα αρχαία λατομεία του Ντεμίου Χαλκά που εκτείνονται στο μήκος της ακτής προς τα δυτικά. Επιβλέπει τον ομώνυμο κόλπο, από μια απότομη –πλαισιωμένη από άλλες– κορυφή, από τη σει-

ρά των λόφων στα δυτικά. «Εντός του κόλπου της Θημωνιάς παρά την θέσιν Ψειρονέρια ευρίσκεται πύργος κυκλωτερής ημικατεστραμμένος, ορατός δε εκ της θαλάσσης μέχρι της βάσεώς του» σημειώνει ο ιστοριογράφος Γ. Παπαευστρατίου.

Σύμφωνα με τις δημοσιευμένες αυτοψίες των A. Conze, Reize auf den Inseln des thrackischen Meeres, Hannover 1860¹, Baker-Penoyre, Journal of Hellenic Studies, XXIX, 1909, Bon, B.C.H., LIV. 1930, Της Βρετανικής Σχολής, The annual of the British School at Athens, No 81, (plates 8e, 34-37) 1986 και του Antony Kozelj, Επιστημονικό Κογκρέσο Asmosia II, Lowen Οκτώβριος 1990 η αναφορά για τον πύργο της Θυμωνιάς έχει ως εξής: Η χρονολόγηση της κτίσης του ανάγεται στην αρχαϊκή περίοδο (αρχικά και σύμφωνα με δημοσίευση της Βρετανικής Σχολής στην κλασσική, ενώ η νεότερη έρευνα του Antony Kozelj, στην αρχαϊκή). Η σύνδεσή του με την περιοχή και τις τοπικές συνθήκες προσδιορίζεται από το μέγεθός του, την παρουσία αύλειου χώρου, τη θέση του σε σχέση με τη θάλασσα, τους φυσικούς πόρους της υπαίθρου, την ύπαρξη ή όχι οικισμών. Αναλυτικά:

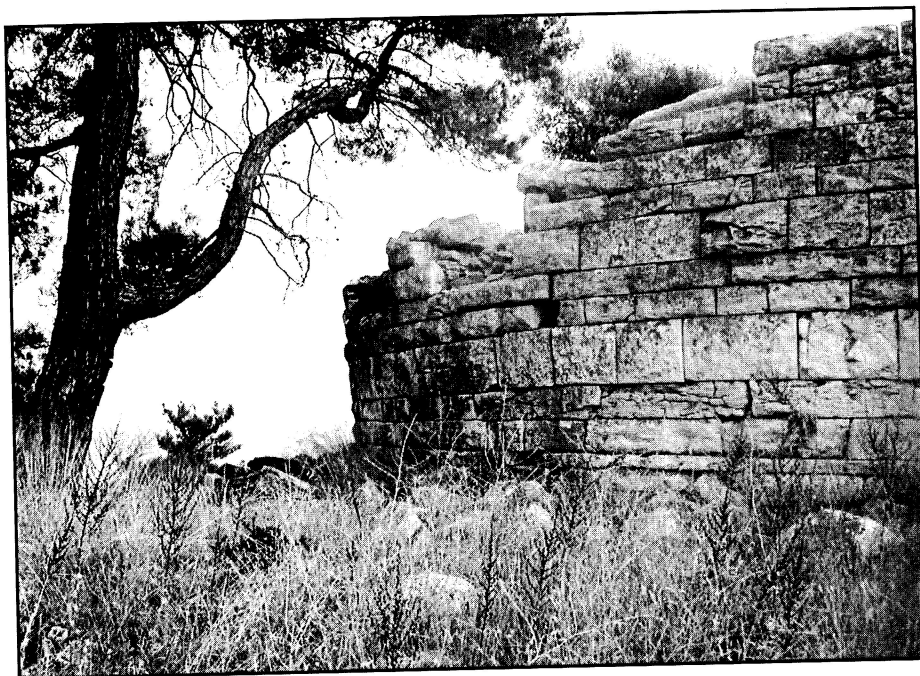
Το μέγεθός του: Είναι καλοχτισμένος με καλά διαμορφωμένα κομμάτια μαρμάρου που εξορύχτηκαν από την περιοχή και πολύ καλή τεχνική εφαρμογή κατά την κτίση του. Έχει διάμετρο 20 μέτρων (15 εσωτερική) και είναι διατηρημένος σε ύψος 3,5 μέτρων σε μεγάλο μήκος του. Αξιοσημείωτο είναι ότι έχει διατηρηθεί σχεδόν άθικτη η είσοδός του στην ανατολική πλευρά του. Μερικά κομμάτια του πύργου έχουν τοποθετηθεί στην νοτιοδυτική του πλευρά σε μια πρόσφατη κατασκευή αλλά δεν αποτελούν ένδειξη ότι ο πύργος ήταν πολύ ψηλότερος.

Η παρουσία χώρου αύλης: Υπάρχουν ίχνη τοίχου πεζουλιών για μια αυλή στον εγγύς εξωτερικό χώρο. Ένα κομμάτι μαρμάρου βρέθηκε στη νότια πλευρά του όπου αναγράφεται αφιέρωση στην Άρτεμη.

Ο Πύργος και η σχέση του με τη θάλασσα: Ανήκει στην ομάδα των πύργων που, αν και δεν είναι πολύ κοντά στην θάλασσα, έχει προοπτική και θέα προς τη θάλασσα και επιβλέπει την ακτή. Αξίζει να σημειωθεί ότι όταν ο καιρός το επιτρέπει –παρότι η οπτική γωνία από τον πύργο προς τη θάλασσα δεν είναι η μεγαλύτερη δυνατή– ο ορίζοντας συμπληρώνεται με τα νησιά της Λήμνου και της Σαμοθράκης.

Ο Πύργος και οι φυσικοί πόροι της υπαίθρου: Η πλαγιά είναι γεμάτη πεύκα και προσφερόταν για δασοκομία. Είναι επίσης κατάλληλη για βοσκή, ενώ χαμηλότερα υπάρχουν ελιές. Ο δε πύργος βρίσκεται δίπλα στα λατομεία μαρμάρου και στον ομώνυμο λιμένα φόρτωσης.

Ο Πύργος και οι κοντινοί οικισμοί: Επιφανειακή έρευνα έδειξε πως στο λόφο υπάρχει εκτεταμένη διασπορά αγγειοπλαστικής και μερικά από τα αγγεία ανάγονται στην κλασσική περίοδο. Μαρμαρίνη στήλη που βρέθηκε στην Αλκή σημειώνει τις αποστάσεις περιοχών από την πόλη και περιέχει, εκτός από τα Αίνυρα, μόνο το Διάσιον και το Δημήτριον, οικισμός κοντά στα σημερινά Λιμενάκια (Salviat & Servais 1964). Με επιφύλαξη λαμβάνουμε υπόψη και τις ενδεικτικές αναφορές του

Ο κυκλικός πύργος της Θυμωνιάς.

Γεώργιου Παπαευστρατίου, έκδ. 1922: «Ομοίους των Αινύρων και Κοινύρων κατεστραμμένους οικισμούς εβρίσκομεν εις Αλνικήν επί της στενής λωρίδος της συνδεούσης την χερσόνησον μετά της στεριάς εις Σκίδιαν, Ξεβούνι και Θημωνιά, οι ενταύθα όμως οικούντες ήσαν λιθοτόμοι» και του Στ. Μερτζίδου, *Θασιακά*, 1911: «Ωσαύτως περί τον όρμο Θυμωνιάς εις την παραλίαν Θεολόγου εν μέσω δάσους πιτυών ορώνται θεμελιώσεις αρχαίας πόλεως ως και πύργος τετράγωνος έχων σχήμα ως και αρχαίον ελληνικόν ρυθμόν».

Συνοψίζοντας τα στοιχεία που τον καθορίζουν στο περιβάλλον του και πριν οδηγηθούμε στα συμπεράσματα για τη χρήση του πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι χωρίς ανασκαφική έρευνα είναι δύσκολος ο ακριβής καθορισμός της. Αλλά ακόμη και η ανασκαφική έρευνα θα δυσκολευτεί να εξηγήσει την ακριβή χρήση του.

Οι αρχικές και συνήθεις θεωρίες για τη χρήση των πύργων ήταν: α) ότι ήταν φρουρία, β) ότι ήταν παρατηρητήρια, γ) ότι ήταν φάρoi, δ) ότι ήταν πύργοι σινιάλων και αποτελούσαν ένα τεράστιο δίκτυο επικοινωνίας, ε) ότι χρησιμοποιούνταν ως καταφύγια για τις πειρατικές επιδρομές.

Αυτές οι θεωρίες προεβέβουν κυρίως απόψεις που έχουν να κάνουν με τη σημερινή οπτική γωνία και δίνουν ένα δραματικό και εντυπωσιακό ρόλο στους πύργους. Έτσι, ο Π. Αξιώτης για τους πύργους της Θάσου σημειώνει: «Οι πύργοι της

περιοχής χρησιμοποιούνταν για την άμυνα των χωριών, των οποίων οι κάτοικοι ασχολούνταν στην εξαγωγή μαρμάρων και των μετάλλων σε περίπτωση εχθρικών επιθέσεων. Άλλη εκδοχή είναι ότι κατόπιν οι πύργοι αυτοί, ιδίως κατά τα έτη της παρακμής, χρησιμοποιούνταν και ως φάρoi για την μετάδοσιν ειδήσεων, όταν υπήρχε κίνδυνος από πειρατάς με ακίνητα και κινητά πυρά ως είδος οπτικού τηλεγράφου. Αυτό βεβαιώνει σε μια ειδική περί Θάσου μελέτη και ο Γάλλος πρόξενος στη Θεσσαλονίκη M.Cousinery κατά το 1831».

Σε πολλές περιπτώσεις, όμως, ο ρόλος τους ήταν διαφορετικός για τον απλό λόγο ότι οι πύργοι φτιάχτηκαν για να εξυπηρετούν και απλές ανάγκες της καθημερινής ζωής της εποχής τους και γι' αυτό πρέπει να τους προσεγγίζουμε μέσα από το πνεύμα της εποχής τους, λαμβάνοντας υπόψη πως ένα αρχαίο ελληνικό αγρόκτημα περιλαμβάνει τρία βασικά δομικά στοιχεία: τον πύργο, την αυλή και την οικία.

Είναι πολύ πιθανό ο πύργος της Θυμωνιάς να ήταν το κτίριο με το οποίο οι κάτοικοι του δέσποζαν στην πλούσια περιοχή. Κατά συνέπεια, δήλωνε την ανεξαρτησία των κατοίκων της υπαίθρου από την πόλη, λόγω των πόρων κυρίως από τα λατομεία, τη δασοκομία και τη γεωργία, ενώ παρείχε λύση στο αιώνιο πρόβλημα της ασφάλειας των κατοίκων κοντά στη θάλασσα, όταν προσεγγίζαν άγνωστα πλοία.

Ολοκληρώνοντας αξίζει να αναφερθεί ότι σε συγκριτική μελέτη-έρευνα του John H.Young του Πανεπιστημίου J. Hopkins το 1956, που περιλάμβανε 80 πύργους στο χώρο του Αιγαίου και των παραλίων του, χαρακτηρίζονται πύργοι με διάμετρο 12 και 13 μέτρα ως πολύ μεγάλοι, και ένας πύργος στη Σίφνο με 14 μ. ως ο μεγαλύτερος. Είναι σαφές ότι στη μελέτη δεν συμπεριελήφθη ο πύργος της Θυμωνιάς (με διάμετρο 20 μέτρων) και μάλιστα ο ίδιος ερευνητής νιώθει την ανάγκη να το σημειώσει στη σχετική λίστα τονίζοντας τη διαφορετικότητα και μοναδικότητα του συγκεκριμένου πύργου. Μοναδικότητα η οποία τονίζεται κι από τον Robin Osborne της Βρετανικής Σχολής, ο οποίος συνοψίζοντας για τους πύργους της Θάσου αναφέρει: «Ο κυκλικός πύργος Θυμωνιάς, επίσης, πληροί την περίπτωση για ένα φρούριο ενάντια στους πειρατές, με το μεγάλο μέγεθός του, την προεξέχουσα αλλά εύκολα υπερασπίσιμη θέση και τις καλές απόψεις, αλλά αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει είναι το μέγεθός του και η τοποθεσία, που τον καθιστούν μοναδικό».

Αν τα λόγια του ιστοριογράφου Πέτρου Αξιώτη, «Οι νέοι πρέπει να μάθουν την ιστορία της πατρίδος των και να γίνουν περήφανοι για τους προγόνους των», έχουν απήχηση στη σημερινή κοινωνία, τότε χρέος της είναι η ανάδειξη ή ακόμη και αναστήλωση του επιβλητικού μνημείου. Απαραίτητη προϋπόθεση, ένα όραμα για μια Θάσο με περισσότερο φως από το παρελθόν, που θα φωτίσει το παρόν και τα μελλοντικά της μονοπάτια. Επιδίωξη που ίσως δεν είναι εύκολη, μα όπως ο καθένας μας, έτσι και η κάθε κοινωνία, αξίζει όσο ακριβώς και οι επιδιώξεις της.